

יתרום לאפקטיביות ובה בעת גם לחוזק הקהילתי ולתחושת שייכות.

תודות

המאמר נכתב על בסיס מחקר מעמיק^[4] ועבודה נרחבת שנעשתה על-ידי צוות חדשנות עירונית באר שבע: ורד גושן, מעיין אילת, תמר רואמר, נועם נוי, קסם עדי, מעיין אליהו ויקיר פרטוש; צוות המחקר: ד"ר גיא שני, מעיין פדן, אוהד חבושה ומריה גרצקי; ליווי מקצועי: ד"ר גילי ברוך.

מקורות

- [1] גרדוס י ובלושטיין-ליבנון ר. 2001. האקולוגיה העירונית של באר שבע בעידן הגלובליזציה: אטלס חברתי ופוליטי. באר שבע: מרכז הנגב לפיתוח אזורי.
- [2] כהן א. 2006. באר שבע – העיר הרביעית. ירושלים: הוצאת כרמל.
- [3] לפברה ה. 2005 [1974]. ייצור המרחב. בתוך: קלושר וחתוקה ט (עורכות). תרבות אדריכלית, מקום, ייצוג, גוף. תל-אביב: רסלינג.
- [4] צוות חדשנות עירונית. 2020. ניקיון המרחב הציבורי בבאר שבע.
- [5] שדר ה ואוקסמן ר. 2004. באר שבע הישראלית בין המקום לבין החזון. קתדרה: לתולדות ארץ ישראל וישובה 107: 81-114.
- [6] שני ג. 2018. התמקמות: על עיצובן המקומי של זהויות המעמד הבינוני בתל אביב יפו ובבאר שבע (עבודה לקבלת תואר דוקטור). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

שימושיות – היחסים ההדוקים בין דפוסי השימוש במרחב לבין מצב הניקיון שלו מושפעים מהיסטוריית התכנון והבנייה של באר שבע, שהולידה עם השנים עיר בפריסה גאוגרפית רחבה, מרחבים ציבוריים מרוחקים ואף מנותקים זה מזה^[1,2,4]. בעקבות זאת, הרוב המוחלט של התושבים מחזיק רכב פרטי כאמצעי תנועה ראשי, המשמש בפועל לתנועה פונקציונלית המצמצמת את השהייה במרחב הציבורי. הימנעות משימוש במרחב גורמת לניכור, המתגבר בתורו לנוכח מצב הכללון.

אחריות משותפת – אחריות משותפת (של העירייה והתושבים) יכולה לצמוח רק כשיש לתושבים חיבור עם המרחב והם חשים תחושת שייכות, בעלות ואחריות. למשל, למדנו שכאשר העירייה מבצעת שיפוץ פיזי, יש צורך להגביר את אחריות התושבים לשמירה על המקום באמצעים שונים כמהלך משלים. לדוגמה, באמצעות אירוע קהילתי בהובלת תושבים פעילים, שיחבר בין גורמים הפעילים בשטח ונציגי הרשות לקידום שמירת הניקיון לאורך זמן. לסיכום, רשויות מקומיות צריכות לגבש תוכניות טיפול בפסולת שיהיו מחוברות להיסטוריה התכנונית, לנרטיבים המקומיים, כמו גם ל"תחושת המקום" (sense of place) של התושבים ובעלי עניין אחרים בעיר. הבנת העוצמה הגלומה בזהות ובהיסטוריה מקומית מולידה כיווני פעולה משלימים למהלכים הרווחים, המעשירים את ארגז הכלים של הרשות המקומית. אימוץ "מדיניות פסולת מקומית"

מניעת שרפות פסולת בשטחים הפתוחים – נחונים ראשוניים מפעילות היחידה הייעודית

עודד נחמיה

מנהל היחידה למניעת שרפות פסולת בשטחים הפתוחים, רשות הטבע והגנים
 odedn@npa.org.il

כמו שקורה במקומות רבים מדי ברחבי הארץ, תושבי יישוב קהילתי קטן בצפון הנגב התעוררו בוקר אחד בחורף 2020 לריח שרפת פלסטיק. העשן והריח הנוראי לא עזבו אותם במהלך כל הימים הבאים. ריחות ומפגעי עשן לא היו זרים להם, כמו ללא מעטים מתושבי צפון הנגב: ריחות מאתר דודאים, מרמת חובב ומאתרים ומפעלים נוספים; נוסף להם גם עשן שרפות הפסולת של התושבים הבדואים, שלחלק מהם (הגרים ביישובים לא מוסדרים) אין פתרונות מסודרים לפינוי פסולת. ישנם גם אתרי פסולת והטמנה לא חוקיים שמפעילים עבריינים. באתרים אלה שרפת הפסולת היא הדרך

שרפת פסולת בתוך מכולת פינוי בדרום השרון | צילום: בוריס קריפק

טבלה 1. סוגי הפסולת שפקחי היחידה מצאו באתרי פסולת ובשרפות פסולת, לפי שכירות הטבלה מציינת את מספר אתרי הפסולת שפסולת מסוג מסוים נמצאה בהם.

סוג הפסולת	באתרי פסולת (n=1,641)	בשרפות פסולת (n=312)
פסולת בניין	793	103
פסולת ביחית	576	150
גרזטאות	564	103
גזם	539	108
פסולת חקלאית או ניילון	418	61
פרש בעלי חיים	261	21
פסולת חשיתית	233	52
תוצרת חקלאית	191	31
פגרי צאן	187	22
תחנות מעבר (סוג פסולת לא ידוע)	161	39
אחר	137	24
חומרי הדברה	99	6
פגרי בקר	78	8
אזבסט	73	10
פגרי עופות	52	4
חומרים מסוכנים	33	7
ביוב או פסולת נוזלית	29	2
פסולת הגיינית	23	3
פגרי דגים	2	1

עמודת שרפות הפסולת בטבלה 1). לאחר הגעה למקום האירוע נערך טיפול מול כלל הגורמים לסיים המפגע וכן נאספו נתונים לצורך אכיפה. פסולת ביתית נמצאה בכמחצית מהשרפות, ורכיבי גזם (חומר צמחי) ופסולת בניין נמצאים בשליש מהערמות הנשרפות. יש לציין שאומנם חוק הניקיון תוקן ב־2018, כך שכיום הבערת פסולת נחשבת לעברה על החוק, אולם תהליך החקיקה לא הושלם, ולכן לא ניתן לתת קנס בגין הבערת פסולת.

אכיפת השלכות פסולת

אכיפה על בסיס חוק הניקיון מחייבת את הפקח לראות את ביצוע

"היעילה" והקצרה לצמצום הנפח שלה ולפינוי מקום לפסולת נוספת. במקרה הנוכחי, לאחר הגשת תלונות ל'מוקד הסביבה' של המשרד להגנת הסביבה, יצא למקום פקח של היחידה למניעת שרפות פסולת בשטחים הפתוחים. הפקח נפגש עם המתלוננים, ביצע בדיקת מודל רוח (שחזור כיווני הרוחות במשך מספר שעות), ואיתר את מקור המפגע: במסגרת הכשרת מגרשים בתחומי עיר בדואית החל פינוי של פסולת שהוטמנה במקום באופן לא חוקי במשך שנים. הפסולת בערה בעירה תת־קרקעית, ונוצר מפגע עשן משמעותי.

בהמשך לדיווח הפקח הנחה מנהל מחוז דרום של המשרד להגנת הסביבה לעצור את העבודות, והן התחדשו רק לאחר מילוי כל ההנחיות הסביבתיות שנועדו להפחית את הזיהום והמטרד שנגרם לתושבים. פקחי היחידה למניעת שרפות פסולת המשיכו ללוות את הפינוי בביקור צמוד על הקבלן, עד גמר העבודה בימים אלה. מפגעי שרפות הפסולת, מעבר להיותם מטרד הפוגע באיכות החיים, מהווים סכנה בריאותית של ממש. מדו"ח המפל"ס (מרשם פליטות לסביבה) שפרסם לאחרונה המשרד להגנת הסביבה, עולה כי בישראל שרפת פסולת אחראית לכ־62% מכלל הפליטות לאוויר של החומרים החשודים כמסרטנים.

במהלך שנת 2019 הוקמה ברשות הטבע והגנים, במימון ובהכוונה של המשרד להגנת הסביבה, יחידה שמטרתה למנוע שרפות והשלכות פסולת בשטחים פתוחים. היחידה מורכבת משלושה צוותים: צפון, מרכז ודרום, ומונה 13 פקחים. כל צוות פועל מול המחוז הרלוונטי של המשרד להגנת הסביבה ובשיתוף פעולה עם המשטרה הירוקה.

מטרות היחידה:

- איתור ומיפוי של ערמות פסולת
- איתור משליכי פסולת, איסוף ראיות ומתן קנסות
- איתור מבעירי פסולת ואיסוף ראיות
- סילוק ערמות פסולת והפעלת גורמי כיבוי בעירות פסולת.

נתונים ראשוניים מפעילות היחידה – החציון הראשון של 2020 מפגעי פסולת

פקחי היחידה דיווחו על 1,641 מפגעי פסולת. כשליש מהם (528 דיווחים) באתרים חוזרים (כלומר, אתרים שהפקח כבר דיווח עליהם בעבר, אבל מתקיימת בהם פעילות חדשה; כמחצית (767 דיווחים) הם על הימצאות פסולת באתרים חדשים, ואילו כחמישית (346 דיווחים) הם על השלכה אקראית של פסולת. פסולת בניין מהווה כמחצית מכלל מפגעי הפסולת המדווחים (ראו עמודת אתרי הפסולת בטבלה 1).

מפגעי עשן

היחידה טיפלה ב־312 מפגעי עשן בעקבות שרפות פסולת (ראו

יישובים ועוד. בחלק מהפגישות הוצגו ממצאי הסקרים הנוגעים למפגעי פסולת בתחומי היישוב או המועצה.

לסיכום, אף על פי שהיחידה רק בתחילת דרכה, וישנם עדיין מספר חסמים שצריך לפתור, פעילותה כבר מורגשת במקומות המועדים. אני סבור כי פיקוח ואכיפה מוגברים מחד גיסא, יחד עם הסברה ופתרונות פינוי זמינים מאידך גיסא ויצירת שיתופי פעולה עם כלל הגורמים, יובילו בסופו של דבר לצמצום משמעותי במספרן של השרפות והשלכות הפסולת בשטחים הפתוחים.

העבירה (השלכת הפסולת) לנגד עיניו. פקחי היחידה איתרו 184 השלכות פסולת בזמן אמת (ראו מפה של פריסת אירועי ההשלכה בנספח 1, באתר כתב העת). ב־133 אירועים שכבר טופלו, נשלחו קנסות לחשודים, בסך מצטבר של 223,900 ₪.

הסברה

התקיימו פגישות רבות עם גורמים שהיחידה משתפת איתם פעולה כגון: כב"א, יחידות סביבתיות, אשכולות של רשויות מקומיות, איגודי ערים, משטרה, וכן פגישות הסברה עם מועצות אזוריות, ועדי

נחל חברון, ליד מיתר. שנים רבות שימשו נחלי אכזב ושטחי בור בשולי יישובים בדרום הארץ אתרים להשלכת פסולת, וכך נותרו כ"חצר אחורית" מוזנחת של היישובים בנגב | צילום: גיל סיאקי

שיקום ברכי הארץ של אתרים פיראטיים לשפיכת פסולת תוך התגייסות הקהילה

אסף קרואני ^[1] * וגיל סיאקי ^[2]

^[1] מנהל מחלקת ניהול יער, אגף הייעור, קק"ל

^[2] מנהל מחלקת יער במרחב דרום, קק"ל

* AsafK@dkkl.org.il

כשלושה רבעים מהן מפונים למתקנים מוסדרים (כ־3.5 מיליון טונות פסולת ממוחזרות, וכמיליון מוטמנות) וכרבע מושלך באופן לא חוקי בשטחים הפתוחים, מזהם את הקרקע ואת מי התהום וגורם נזק סביבתי וכלכלי רב ^[2]. השטחים הפתוחים, ויערות קק"ל בתוכם, הם אבן שואבת למובילי פסולת בניין עבריינים המעוניינים לחסוך בעלויות ההובלה וההטמנה, וזאת בשל קרבת היערות לערים ולדרכים ראשיות, רשת הדרכים הנוחה החוצה אותם והעצים המספקים הגנה מטווח הראייה של עוברים ושבים. כל אלה מקילים על הנהג לסטות לתוך היער מדרכו לאתר פינוי פסולת מורשה ולשפוך את תכולת המשאית באופן בלתי חוקי ועל חשבון זכות הציבור לשטחים פתוחים בריאים ונקיים ^[5, 7, 8].

קק"ל משקיעה מיליוני שקלים בשנה בניקיון השטחים שבניהולה ובפינוי פסולת שהושלכה בניגוד לחוק ^[6]. פעילות זו כמובן הכרחית,

המטייל ברחבי הארץ נתקל לא מעט באתרי פסולת פיראטיים בשטחים הפתוחים. גודלם של אתרים אלה נע בין מכולה בודדת שנהג משאית שפך באופן בלתי חוקי לבין מאות טונות של פסולת הנשפכת באופן חוזר ונשנה לאורך שנים. על פי נתוני המשרד להגנת הסביבה, כשישה מיליון טונות פסולת בנייה נוצרות בשנה: